

Kincsvadászat vagy valami más

Egy veterán muzeológus gondolatai múltról és jövőről*

Péter, nem Pista

Kedvenc edényeim között a múzeum új épületében

Verőfényes, szép nyári reggelre ébredtünk. Palicson, a park közvetlen szomszédságában, csodálatos hangulatúak a napfelkelték, különösen így nyár derekán. Nagy nap előtt állunk, az vitathatatlan. Sorsdöntőnek is mondható, fontos órák várnak ránk. Meg sem fordul a fejünkben, hogy ezzel a gondolattal nem vagyunk egyedül, hisz hány embernek a sorsa fog még ma eldőlni. Tisztában vannak ezzel azok a khakiszínű overallban szorgoskodó fiatal férfiak és nők is, akik úgy kétezer kilométerre délre tölünk, valahol a Negev-sivatagban rejtőző légibázison az ernyedten csüngő kék-fehér Dávid-csillagos zászló alatt ügyes mozdulatokkal erősítik fel a másfél méternyi hosszú piros rakétákat, az alig pár héttel ezelőtt az USA-ból idetelepült, félelmetes hírű F-104-Starfighter vadászbombázók ezüstösen csillogó szárnyai alá. Már százszor gyakorolták Izrael harci vágtyól fűtött gyermekei ezeket a mozdulatokat, melyektől maguk, családjuk, ismerőseik, sőt az egész, a korábbi évszázadokban már sokszor megnyomított népük sorsa-jövője függ. Mert ha ezek a rakéták valami emberi hiba folytán nem fognak kellő hatékonysággal működni a prédára leső arab légierővel szemben, akkor a zsidó nemzet egyszer s mindenkorra eltűnik a történelem kérlelhetetlen süllyesztőjében.

A palicsi, egykor Amerikai utca 3. számú villájában sokkal, de sokkal prózaibb módon, de legalább olyan izgatottan készült a Ricz család három tagja a fővárosi útra, ahol a Belgrádi Egyetem Fogorvosi Tanszékén ma hirdetik ki azoknak a nevét, akik majd beiratkozhatnak az 1967/68-as évfolyamra. István, a családfő, akit az unokák csak Tatinak szólítanak, a nemrég vásárolt 1600-as VW Passat limuzin körül tesz-vesz. Többször újraindítja a motort, ami néha gyanús nyögésszerű hangokat ad, s ezt a város VW-specialistája, S. Lajos úr sem tudja megmagyarázni. Pedig az újvidéki autópiacon jól megkérték ennek a kívülről valóban elegáns járgánynak az árát. Édesanyám (a Nyanyi) a kicsit elnyűtt, egyben kabala neszesszerét rendezgeti, amelyben (mint minden valamirevaló női táskában) tényleg csak éppen ama keresztleletlen lurkó nem kapott helyet.

Ami engem illet, próbálok nyugodt lenni és magabiztos, hisz pár héttel ezelőtt apám legjobb katonacimborája, akivel öt kemény évet lehúztak a JNH-ben (igaz, közben dentiszta-fogorvos diplomát szereztek), a zentai születésű Nikola B., a fogorvosi fakultás mostani dékánja, elintézettnek mondta az én helyemet a felvételizők listáján. Egy kicsit azért bántott, hogy egy héttel ezelőtt Csaszai barátomnak nem sikerült felvételiznie az orvosi karra, de szerencsére neki is van esélye a sztomatológián.

Aránylag sima utunk volt Belgrádig, kivéve azt a gubancot Čortanovci és Beška között, ahol épp útjavítás folyt, amiért egy rövid időre leállítottak bennünket. A fővárosban szinte egyből eljutottunk a klinikákig, ahol még

szabad parkolóhelyet is találtunk. Jó hangulatban mentünk be az egyetem aulájába, ahol az eredményeket hirdették ki. Nagy volt a tömeg, sok izgatott arc, a jövőendő egyetemisták, illetve a velük lévő ismerősök, rokonok. Már az ajtóban összefutottunk Cs. István – Csaszi barátommal, aki széles mosollyal az arcán újságolta, őt felvették, de az én nevemet nem találta a listán. Sebaj, gyerünk a dékáni irodába, ott majd megtudjuk, miről van szó. Először apám ment be, majd a titkárnő bennünket is beinvitált. Gyorsan kiderültek a dolgok. A professzor nem tudta, hogy engem Péternek hívnak és nem Istvánnak, Stevannak, azaz Pistának, ahogyan apámat. Ő felvette a Stevanokat, köztük az én legkedvesebb barátomat. Ajánlja az állatorvosi kart, ott van szabad hely, és egy év múlva át lehet iratkozni. Hát ezen még ötölni kell. Gyors búcsú és rövid családi konzultálás, majd irány az Egyetemista tér, konkrétan a Bölcsészettudományi Kar.

Bevetésre kerül a B terv, mert azért van ilyen. Innentől anyám veszi át a dolgok irányítását. Igencsak foghíjas szerb nyelvtudásával megérdeklődni, hol található a Régészeti Tanszék, kipeccéz magának egy hozzá hasonló korú hölgyet, aki előtt ott a referenci tábla, tehát ügyintéző. Magyaráz, mutogat, vitatkozik, elpityeredik. A hölgy végül telefonhoz nyúl, majd egy időre eltűnik az egyik ajtó mögött. Mellesleg apám nem tud észhez térni, ekkora malőr, kútba esett álmok, összetörtség – tipikus férfireakció. Ott is hagy bennünket, elmegy a közeli Dobračina utcába, baráti látogatásra. Majd ott találkozunk. Időközben a hölgy visszatér, további egyeztetés és kérés, legyünk türelemmel, nemsokára visszatér a dékán, Jovan K. prof., aki most épp a rektorral egyeztet. Van remény, hogy felvesznek régésznek. Egyórányi végtelennek tűnő várakozás. Egyszer csak feltűnik egy szikár, magas, bajuszos, talpig elegáns, csokornyakkendő közepkorú (nekem öreg) férfi. Ez ő, a dékán. Anyám új „barátnője” bekísér bennünket az irodába. Ismerkedés, majd csüccs a kényelmes fotelokba. Anyámmal alig látszunk ki belőlük. A prof begyakorolt mozdulatokkal pipára gyűjt, majd azzal kezdi: Hallották, hogy a zsidók ma reggel megsemmisítették az arab légierőt? Ez szinte hihetetlen. Most már örök időkre megalapozták az új Izrael államot. Hát látják, ilyen a világ. Szegény palesztinok hontalanná váltak. Ja, igen, a Péter beiratkozhat az archeológiára. De mondják, hogy élnek maguk magyarok ott a Vajdaságban és Szabadkán? El kellene mennem, Szekeres kolléga hívott ásatásra. Erre anyám „ékes” szerb nyelvtudásával elmesélte családunk teljes történetét, immár teljes boldogságban, hisz régész lesz a fiából!

A nagy utazás

Római alapok dokumentálása Stuttgart közelében, a Neckar mentén

Sz. Lászlót, a neves régészt nem ismertem korábbról. Az igazat megvallva, a régészet nem is érdekelt különösebben, inkább a történelem. Abban jó voltam a gimiben. Amikor ősszel megkezdődtek az egyetemi előadások, vajmi keveset értettem belőlük. Az én palicsi, igencsak gyengécske szerb nyelvtudásom eleiben mit sem ért. Családunk barátja, L. Endre, aki a réginek elkeresztelt városháza, illetve az új funkciójában kultúrrotthon műszaki felügyelője (gondnoka) lett, biztatott a mihamarabbi bemutatkozásomra Sz. Lászlónál. Ebben az időszakban költözött a Városi Múzeum a Raichle-palotából új helyére a régi városházára, ahol az északi félemelet, az egykori menza helyiségeit kapta meg a Régészeti Osztály és a szakkönyvtár. Első alkalommal alig találtam meg ezt a helyet a hatalmas épületben, ahol azonban nem volt szerencsém jövődő kollégámmal, majd későbbi pótapámmal, mivel a költözködés miatt folyamatos mozgásban volt. Csak helyettese, az akkor már igen idős, Hajdújáráson lakó R. Laci bácsi, aki melleleg már tudott rólam, fogadott és mesélt a régészetről. Többszöri sikertelen próbálkozás után végül, már valamikor a téli ünnepek táján, sikerült bemutatkoznom. Akkor is a lépcsőházban futottunk össze, kezében egy nagy kartondobozzal, tele kisebb-nagyobb edényekkel.

Egy délelőtnyt beszélgettünk, illetve ő magyarázta nekem, mit is vár el tőlem a tanulmányi éveim idején. Mindenekelőtt, hogy amikor csak tehetem (lehetőleg minél gyakrabban), járjak be a Régészeti Osztályra, mert munka van bőven. A sok kipakolatlan doboz láttán az számomra sem volt kétséges. Azonkívül számít rám a szakkönyvtár rendezésében is.

Igyekeztem minél több időt itthon tölteni, persze ez néha igen bonyolultan működött. Viszont ahogy múltak a hónapok, mind több „titkot” tudtam meg magáról Sz. Lászlóról, a munkásságáról és főleg kivételes emberi hozzáállásáról. Talán ennek köszönhetően, a következő év (1969) tavaszán nekem szegezett egy kérlelhetetlen kérdést: Péter, te tanultál németül, lenne-e kedved a nyáron kimenni Stuttgartba, ahová nekem van meghívásom, és számítanak is rám, de sajnos foglalt vagyok. Igen, igen, persze, csak először a szüleimmel meg kell beszélni, mert eddig a nyarakat együtt töltöttük. Ennyi év távlatából most már tudom, ez volt az a pillanat, amely döntően befolyásolta további életemet.

Kétszeri gyors levélváltást követően bizonyos dr. Hartwig Z.-vel, a Baden-Württemberg tartomány Állami Műemlékvédelmi Hivatal igazgatójával, megérkezett az utasítás, miszerint június 20-án a déli órákban várnak a stuttgarti állomáson. Nosza, elő a család legkevésbé elnyűtt bőrröndjét, megpakolni azt, ami csak belefér. Nyári és téli cuccok, mert a gasterbeiter státust élvező átellenben lakó palicsi szomszéd elmondása szerint Svábföldön még augusztusban sem kizárt a hóesés. A legvégén a nálunk berögződött sicher ist sicher alapon némi kolbász, sonka, miegymás is bekerült, nehogy az NSZK-ban a család szeme fénye (mármint jómagam) éhen haljon. Egyébként abban az időben nem volt egyszerű vonattal eljutni Nyugat-Németországba. Átszállás Pesten a Keletin, majd Bécsben a Hauptbahnhofon, és csak azután jöhetett az ígért földje. Hogy fognak engem megismerni? Ez a kérdés marcangolt egész úton. A kis naiv. Amikor a villámvonat pont délben beparkolt a végállomásnak számító stuttgarti főpályaudvarra, pár perc leforgása alatt az utasok távoztak, a peron kiürült, egy fiatalember kivételével. Eugen S. rám várt. Herr Ritz?, hangzott a kérdés, én pedig kitörő örömmel, ja-ja-val válaszoltam. Dr. Z. várja magát, mondta, majd beültünk a VW legismertebb csapott orrú kombijába, és elindultunk az akkortájt még félig romokban heverő belváros központjában található, részben már felújított ún. Altes Schlossba, ahol a Műemlékvédelmi Intézet székel. Hamarosan találkoztam dr. Z.-vel, aki, mint később megtudtam, magas rangú Wehrmacht-tisztként kemény nyolc évet húzott le orosz hadifogságban. Sokat beszélt, amiből én keveset értettem, majd elbúcsúztunk, és Eugen kivitt életem első igazi ásatásának helyszínére, a közeli Böblingenbe, ahol a Mercedes autóbuszgyára található.

Érkezésünkkor épp délutáni szünetet, fespert tartott a zömében fiatalokból álló csapat. Következett a bemutatkozás. Elsőnek Fritz M. ásatásvezető technikussal, akivel a mai napig tartjuk a baráti, majdnemhogy testvéri kapcsolatot. Azután sorra jöttek a többiek. Talán a sors szeszélyes játéka folytán, ezen a kelta időkből (nagyjából Krisztus születése körül) származó ún. halomsíros temető régészeti feltárásán olyan társaság jött össze, amely hűen tükrözte az akkori nyugatnémet társadalom egészét. Mert volt ott bokszosképű (már elnézést a jelzőért) királyfi mint egyetemista, szélsőbaloldali beállítottságú hippi, aki mint később kitudódott, igen közel állt a hírhedt Bader-Meinhoff terrorcsoporthoz, vagy azok eszméihez. Néhánnyal közülük hosszú évekig tartó barátságot kötöttünk. Mint pl. Christoph L.-val, egy milliomos család sarjával, aki később beállt hivatalos katonának egy kis tapasztalatszerzés végett. Vagy Uwe S.-sal, aki egyedül élt anyjával, de végül a banki vezérigazgatóságig vitte. Itt volt a druszám, Péter E., egy magyar tanárember Pozsonyból, vagy Thomas K., a világcsavargó motoros, akinek metszőfogai megkétszereződtek egy spanyol kamionnal való ütközés következtében, és akiről egy éjszakai bulizás közben kitudódott, hogy hites felesége hősi halált halt az izraeli–arab háborúban. Kár, hogy az iskolában nem tanultam meg jobban németül, sokat veszítettem vele.

Még egy maradandó élményem van Böblingenből. Itt állomásozott az USA 3. páncélseregének teljes gépállománya, de személyzet nélkül. Nem rejtették el, mindenki láthatta őket. Volt is mit. Tankok és egyéb páncélos járművek ezrei szorosan egymás mellé állítva, mintegy négy-öt futballpályányi területen.

Tízévnyi, nyarankénti időszakos németországi régészkedésem alatt kb. kéttucatnyi lelőhely feltárásában vettem részt, főleg kelta, római és allemánkori régészeti ásatásokon. Hozzájárultam a német kultúra megismeréséhez, meg is fizettek érte becsületesen.

Őseink nyomában

1973 februárjában jövendő feleségemmel, Nellivel, befejeztük belgrádi tanulmányainkat, mindketten lediplomáztunk. Mivel engem december elsejétől várt régési munkahely a Szabadkai Városi Múzeumban, félévnyi szabad időnk egy részét németországi ásatásokon töltöttük. Ahogy mondani szokás, dőlt hozzánk a lóvé, hiszen az akkor megkeresett márkákból lakást vettünk Szabadka központjában, nem is akármilyet. A kinti munkánkat augusztusban meg kellett szakítanunk, mivel Topolyán az egykori Bánkert területén, az új vágóhíd közvetlen szomszédságában Sz. László vezetésével megkezdődött a nagyszabású régészeti ásatás.

Mester és tanítványa valahol a topolyai határban

Pontosabban kezdetét vette az a jó másfél évtizedre nyúló együttműködés a topolyai képviselő-testület és a Szabadkai Városi Múzeum között, melynek értelmében archeológiai ásatásokra került sor a község területén. Ezek anyaga és eredményei a majdani Topolyai Múzeum gyűjteményét voltak hivatottak gazdagítani. Maga a szerződés abban az időben kuriózumnak számított. Emlékszem, számtalan kolléga nem kis irigységgel érdeklődött afelől, miként tudtunk ilyen megbízható pénzforrást találni az ásatásokra. A fő érdem vitathatatlanul Sz. László személyéhez kötődik, akinek sikerült meggyőznie a topolyai politikusokat a múlt kutatásának fontosságáról. Ide kívánkozik az a régi mondás, miszerint amely nép nem ismeri a múltját, nem is nevezheti magát népnek. Természetesen mit sem ért volna egy bármennyire jó nevű régész érvelése, ha a másik oldalon nincs egy olyan fogadó csapat, mint amilyen Cs. Ferenc, dr. P. Antal, Sz. László, Stanko S., K. József vagy mint a község első embere, T. Péter, T. László és még sokan mások, akik kíváncsiak voltak az ősök hagyatékára, melynek megismerése bizony pénzbe kerül. Nem kevésbe!

A Bánkert ismert lelőhely volt, hiszen a hatvanas években néhány avar kori sír került napvilágra. Ezek anyaga alapján egy nagyobb, több száz síros népvándorlás kori temetőre lehetett számítani. Sajnos, az építőmunkások, pontosabban az épülő ipari vágóhíd beruházója mellbedobással, úgy mellékesen mondva, szánt szándékkal, megelőzte a régészeket. A sebtében kiásott alapokban, illetve a bebetonozott belső térben több száz sír lett az enyészeté. Nagy kár! Ám ennek dacára sikerült a temető egy részét (170 sír) megmenteni, sőt kiderült, hogy nemcsak az avarok, hanem az előttük ott élő szarmaták is temetkeztek azon a helyen, így a feltárt sírok száma vé-

gül elérte a 220-at. Mivel a temető keleti részén semmilyen beavatkozásra nem került sor, ott még számítani lehet további sírokra.

A két hónapra tervezett 1973-as kampányt Sz. László invitálására a régész és antropológus szakma jó néhány neves képviselője, köztük két kiemelkedő professzor, a belgrádi Jovan K. és a budapesti L. Gyula is megtisztelte. Ez utóbbi, egy főleg politikusokból álló látogatócsoportnak elsütötte, az egyébként Móra Ferencnek tulajdonított poént a kezében lévő koponyára utalva: Hun volt?! Ez nem az illető egykori hovatartozására vonatkozott, hanem hogy a sír mely részéből került elő az a bizonyos emberi tartozék.

A 80-as évek végéig Topolya község területén mintegy tucatnyi lelőhelyen kb. húsz régészeti feltárássra került sor, melyek során több ezer régészeti vonatkozású lelet került a Szabadkai Városi Múzeum Régészeti Osztályára. Egyelőre. Ez lesz az alapja a Topolyai Múzeum gyűjteményének. Mindezekről az eseményekről a kezdetektől napjainkig nagy szorgalommal és kitartással Sz. József elnyűhetetlen krónikásunk tájékoztatta a nagydeműt.

Jubileum a nagyházban

Készül a kiállítás

A 80-as évek közepén új szelek kezdtek fújdogálni Szabadkán. Kicszerélődött a korábbi politikai vezetés, sok szempontból megváltozott a városatyák hozzáállása bizonyos dolgokhoz. Többek között a patinás, szecessziós stílusban felépített régi városháza szerepének betöltéséről is.

Az már mindenki számára világossá vált, a megalomániás irányítású ún. kultúrotthon terv dugába dőlt. Az épület üzemeltetése, fenntartása óriási összegeket emészt fel az elenyésző haszonnal szemben, amit a házat belakó művelődési és egyéb más intézmények produkálhatnak. Azután, láss csodát, szinte egyik napról a másikra az elvtárs-atyáknak hirtelen nagyon melegük kezdett lenni a szocreál módi szerint felépített, csupa üveg új városháza irodáiban, tanácstermeiben. Nem volt ez új keletű dolog, a bennfentesek nagyon jól tudták az okát, miért kibírhatatlan a hőség a nyári hónapok idején. Mert az építők annak idején kispórolták a luxusnak számító központi hűtőrendszert – ma úgy mondják, a klímát. Ennek eredményeként az elviselhetőség határán mozgó kutya melegre tudott felhevülni ez az egyébként impozáns épületkomplexum. Magam is tapasztaltam nemegyszer, amikor ott ügyes-bajos dolgaimat intéztem.

Megszületett az ötlet, amit nemsokára tett is követett, miszerint a község (város) visszaveszi a központban lévő épületet.

Első lépésként az elnökség áttelepítését látták elő, mégpedig a központi térre (Szabadság tér) néző első emeleti szárnyban. Igen ám, de volt egy kis bibi, mivel ebben az épületrészben állt a Városi Múzeum állandó kiállítása, vagyis a régészeti, történelmi, kultúrtörténeti, néprajzi és a Vojnich Oszkár-féle egzotikus gyűjtemények bemutatása. Mindez nem zavarta a városvezetőket. Rotációban látták a megoldást, mégpedig olyanformán, hogy a régészet helyére beköltözik az elnökség, a múzeumnak pedig a nyugati szárnyban (Strossmayer utca) biztosítanak helyet az új, majdani állandó kiállítás részére. Mindez papírra került, majd megkezdődött a pakolás, ami minden valamire való muzeológus rémálma.

Azt szokták mondani, minden rosszban van valami jó. A múzeum esélyt kapott egy új, korszerű állandó kiállítás felállítására. Nagy falatnak ígérkezett, de a szakemberek hittek a sikerben. Mint általában, úgy ebben az esetben a vakszerencse is besegített. Egy belgrádi belsőépítész, Milan P., aki kiállítások tervezésére szakosodott, elvállalta a tervdokumentáció elkészítését. A kilencvenes évek elejére elkészültek a tervek. Már csak pénzt kellett biztosítani a kivitelezésre, de abból nem keveset. 1991 legelején a nem sokkal korábban polgármesternek választott K. József kiadta ama bizonyos ukázt, a múzeum május 7-ére a 600 éves évfordulóra álljon készen az új kiállítással, amely természeti, régészeti, történelmi, kultúrtörténeti és néprajzi dolgokat mutat be. Ami a legfontosabb, az anyagiakat a községi költségvetésből biztosítják. Már csak egy szakcsoportra volt szükség, akik a kiállítás felállításának technikai részét elvégzik. Ezt is sikerült megoldani, így a város jubileumán, 1991. május elején megnyílt a múzeum állandó kiállítása a városháza első emeleti nyugati szárnyában.

Fagyos fürdés

A beszakadás helyszíne egy hét után

Az 1991-es év igen mozgalmasnak bizonyult a múzeum, illetve a Régészeti Osztály számára. Kiállítások, ásatások váltották egymást. Mintha éreztük volna a közeledő veszélyt, a polgárháború szelét, amely már itt-ott megmutatkozott. Csak éppen nem voltunk teljesen tisztában azzal, milyen emberrnyomorító idők várnak ránk. Nem csoda, ha Sz. Lacival nagy örömmel nyugtáztuk a Tartományi Műemlékvédelmi Intézet felkérését, hogy vegyünk részt az épülő E75-ös autópálya nyomvonalán folyó leletmentési munkálatokban. Ljiljana T., egykori belgrádi évfolyamtársam, az autótű projektumának régészeti vezetője, néhány kisebb és egy nagyobb régészeti feltárással bízott meg bennünket. Ez utóbbi a Palics és Hajdújárás között elterülő Csurgónak nevezett földterület szomszédságában található középkori lelőhely volt. A helybeliek számára közismert csontbánya, mivel a föld felszíne a Vargáék lakta tanya közelében telis-tele volt többnyire az ekézéskor összetört emberi csontokkal. Egyébként a lelőhely az egykori Kővágó iskola nyomán Kővágó–Varga-tanya néven szerepelt a múzeumi adattárban.

A nyár folyamán sikerült feltárni egy templomromot (egyhajós, ún. puszta-templom típusú) a körülötte lévő mintegy 100 csontvázas sírral. Szokványos középkori ásatást végeztünk (megjegyzem, nem először), átlagos, azaz szerény régészeti eredménnyel. Sajnos, az akkori túlfűtött politikai hangulat ebből a rutinszerűnek mondható feltárásból – elsősorban a nemzeti túlbuzgóságtól elvakult sajtónak és néhány megtévedt kollégának köszönhetően – egy nagy „tudományos” bumot szeretett volna csinálni.

Nem is rejtették ezt véka alá. Itt lehetett Cirill és Metód püspök pannóniai egyházközpontja. Micsoda balgaság! Ám mi Sz. Lacival nem sokat tehattünk. A szakmai irányítást kivették a kezünkől. Viszont mi nem akartuk elhagyni a lelőhelyet, tartottuk a frontot az áltudományossággal szemben. November derekán Sz. Laci kidőlt. Megsérült a térde, én egyedül maradtam tucatnyi „tudós” kollégával szemben. Talán a mindenhatónak sem tetszett ez a szélhámia, mert november végére kemény fagyok köszöntöttek be. A fagyos földben dolgozni sem nagyon lehet. Igaz, az egykori templom körül már nem volt mit. December elején befagyott a Nagy-Palics. Lehetett rajta korcsolyázni. December 14-én a délutáni órákban András fiammal rámentünk a jégre. Rajtunk kívül vagy még százan csúszkáltak a vitorlásklub környékén. Azonban csak mi ketten szakadtunk be a vékony jégbe. Én nyakig. Egy pillanatban úgy éreztem, arrivederci! Szerencsére az életosztónom és a segítő emberek kimentettek bennünket. Száraz gúnyához is hozzájutottunk. Így betegség sem lett a „fürdőzésből”. Még két hetet bírtam ki a terepen, de ekkor már állandóra beköltöztem a Vargák konyhájába, ahol András bácsi kitűnő palics-ludasi történeteket mesélt a régi szép világról.

Az ásatási csapat az év utolsó hetén Vukovára ment, összegyűjteni az ostrom után megmaradt múzeumi anyagot.

Művész születik

Látogatás Szekeres Ágnes ásatásán Kispiacnál

1993 nyarán némileg megnyugodtak a kedélyek. Boszniában, de főleg Horvátországban csillapodott a polgárháború. Vajdaságból, aki nagyon akart, már elment. Sohasem tudjuk meg, hány család szakadt szertesét.

Köztük a miénk is, mivel 1992-től Nelli, a feleségem Szegeden vezeti a R. C. családi vállalkozást. Így egy fura vikendházasságban élünk. A fiúk, András és Géza, az anyjukkal vannak, ott járnak iskolába, mindketten vámműgyintéző technikumba. Én hét közben kicsit Palicson, kicsit Szabadkán, de legtöbbit a múzeumban vagyok. Rengeteg a bepótolni való munka. Két termékeny évtized eredményeinek dokumentációját kell(ene) rendezni. Sz. Laci már nem foglalkozik ezzel, sokat jár át az anyaországba, ahol most halmozódik az autóút-nyomvonalak régészeti feltárása. Magamban, mivel annak idején Németországban volt benne részem, csak rabszolgamunkának tartom, ugyanis a mentőátadások anyaga nem illeti meg az adott régészt, akkor pedig minek csinálni? Hát természetesen a busás napidíjért, amit viszont meg kell valamelyik kollégával osztani. Keserű kenyér, az biztos.

Apropó, kenyér. Illetve augusztus 20. Szent István vagy a magyar kenyér ünnepe, ahogyan a nemrégiben lezajlott rendszerváltás előtt mondták. B. István, a kanizsai polgármester telefonál, szeretne velünk beszélni. Akár holnap. Mivel mi Sz. Lacival amúgy is Szegedre készülünk a Móra Ferenc Múzeumba egy konferenciára, útba ejtjük Kanizsát. A polgármester és jobb keze, E. Zsuzsanna jogász fogadnak bennünket. Elmondják, hogy Szent István-napra egy ünnepséget szerveznek, de a biztonság vagy inkább a bizonytalanság miatt nem lakott területen, hanem valahol a határban. Van egy ötletük, a hatvanas években feltárt Kishorgosi templom rekonstrukcióját kellene elvégezni és felszentelni. Az egyház támogatja, sőt akár anyagiakban is segítené ebben. Néhány nap haladékot kérünk, majd igent mondunk. Sz. Laci elfoglaltsága miatt magamra vállalom az egykori középkori (XIII. századi) templom alapjainak újjáépítését. Az idő rövidsége miatt már nincs idő engedélyt kérni a Tartományi Műemlékvédelmi Intézettől, ám sebaj, megnyerem az ügynek F. Gyula barátunkat, a Szabadkai Építészeti Egyetem docensét. Diákcsapattal és néhány múzeumi kollégával végezzük a munkát. Köztük van Goran B. restaurátor-művész, tulajdonképpen Puláról származó horvát katonaszökevény. Ő figyel fel Géza fiunkra, aki amint teheti, előkotor egy füzetet, és abba rajzolgat. Goran pedig fest. Kihozta felszerelését és egy csomó keretet. Egy délután, munka után, ők ketten eltűnnek. Már kész az estebéd, mire visszatérnek a táborba, mindketten titokzatos arccal. Apa, nézd!, kiált Géza, és az orrom elé dug egy kisebb olajképet. Ezt én festettem Gorannal. Ez volt az első profi „művészi” munkája, a ma már igencsak befutottnak mondható művészalántának. A kép azóta is ott függ a palicsi házunk falán.

A Kishorgosi templom is elkészült, megtörtént a szentelés, ma az egyedüli látható középkori emlékek számát Észak-Bácska területén.

Az ötlet

A Bácsország első szerkesztőbizottsága (ülnek: Biacsi Antal, Lalia Gábor, D. Beszédes Valéria, Szekeres László, Tolnai Ottó, állnak: Vajda Gábor, Magyar László, Ricz Péter és Szabó József)

Amikor a községi elnökség visszatért a városházára – melyet ismét a „rég” jelző elhagyásával neveznek – az új irodákat be kellett rendezni. Nagy, bútordat-felújítási akció kezdődött. Volt a Régészeti Osztályon egy igencsak elnyűtt, több helyen szakadozott bőrgarnitúra, egy háromszemélyes kanapé két fotellel. Állítólag egykoron Bíró Károly polgármester irodáját ékesítették. Nem biztos. Az viszont igen, hogy ezek is eljutottak a kárpitosműhelybe és vissza, immár pazarul felújítva. Csodának tartottuk mindezt, mert amikor elszállították őket, végleg lemondtunk róluk. Ám a lényeg nem a felújítást illeti, hanem magát a garnitúrát, illetve azt a néhány négyzetméternyi sarkot, ahol ezek a bútordarabok álltak. Idővel ez a sarok – egy kis költői túlzással – igazi szellemi alkotóműhellyé nőtte ki magát. Nagy dolgok születtek ezen a helyen. Talán részben azért, mert hihetetlenül jó hangulatban lehetett itt beszélgetni, vagy éppen keményen vitázni. Sz. Laci páratlan emberi habitusánál fogva szinte vonzotta a vitapartnereket. Fiatalokat és idősebbeket egyaránt. Neki mindenkihez volt néhány jó szava, bár ő maga nemegyszer csökönyös volt, mint ama bizonyos háziállat. Vélt vagy valós igazát a végtelenségig tudta védeni. Ám amikor érvekkkel meggyőzték, sohasem sértődött meg. Csak az igazságtalanságot nem tűrte. Ebben nagyon következetes tudott lenni, néha a kelleténél is jobban.

Az egyik nagy dolog, vagy éppen a legnagyobb, ami ebben az ülőgarnitúras sarokban fogant, a történelmi VMDK megalakítási szándéka volt.

S. Zoltán hozta-vitte a híreket, itt készült a program egy része, valamint állt össze az alapítók listája. Sajnos, én e listáról lemaradtam, mert túl sok szabadkai név került szóba, amit a mai napig nagyon bánok. A másik, számomra úgyszintén az egyik legfontosabb döntést a Bácsország Honismereti Szemle megindításának kérdése jelentette. Már évekre visszamenőleg felvetődött egy délvidéki jellegű folyóirat megjelentetése. Annál is inkább, mivel a hosszan tartó háborús hangulat sok emberben kiváltotta az iráskényszert. Mind többen szerették volna átadni tudásukat másoknak vagy a jövő nemzedékeinek, hiszen az általános bizonytalanság idővel mind jobban fokozta az elmúlástól való félelmet. Ugyanakkor az anyaországi rendszerváltást követően a két legpatinásabb folyóirat a Rubicon, de még inkább a Historia mellett gombamód szaporodtak a különböző történelmi vonatkozású kiadványok.

M. László levéltáros barátunk szinte mindennapos vendége volt ennek a saroknak. Hihetetlen szorgalommal gyűjtötte a Szabadkára és környékeire vonatkozó különféle korokból (évszázadokból) származó anyagot. Bújta a levéltárakat és könyvtárakat, aminek következtében újabbnál újabb adatokra lelt, de nemcsak Szabadkára vonatkoztathatóan, hanem az egész Vajdaságra. Szinte rögeszméjévé vált ezeknek a kútfőknek közkinccsé tétele. Kristálytisza emlékként lebeg a szemem előtt az a pillanat, amikor 1995 kora tavaszán ajtóstul rontott be a Régészeti Osztályra, és szinte magán kívül ismételtette: Kiadjuk a Bácsországot! Többen voltunk akkor ott jelen, kicsit megdöbbenve, érthetetlenül, míg meg nem tudtuk a lényegét. Ami a szerbiai sajtótörvény egyik kiskapuját jelentette. Eszerint egy korábban kiadott, ám időközben megszűnt sajtóterméket bármikor újra lehet indítani. Márpedig a Bácsország 1904-ben jelent meg, Csillag Károly ügyvéd adta ki. Nem volt hosszú életű. Néhány év után megszűnt. Itt az alkalom az újraindítására, épp csak kiadót és anyagiakat kell szerezni.

Lázás munka kezdődött. Megalakult a szerkesztőbizottság Sz. László főszerkesztővel az élen. Az akkori Szabad Hét Nap vezetősége 16 oldalas havi mellékletként vállalta a terjesztést, a szabadkai önkormányzat K. József és K. Imre vezetésével pedig a nyomtatási költségeket. 1995 májusában megjelent az első próbaszám. Most már nyugodtan bevállhatom, igen nagy volt a félsz bennünk, ugyanis a Bácsország szerb fordítását sokféleképp lehet értelmezni. Vártuk az állam reakcióját, de nem történt semmi. A szerb államvédelem sokkal fontosabb dolgokkal volt akkoriban elfoglalva. Már előrevetette árnyékát a Vihar hadművelet, ami néhány hónap múlva bekövetkezett.

A krajínák megszűntek, a Bácsország már önálló honismereti szemléként a mai napig megjelenik.

Hideg zuhany

Mester és tanítványa a Régészeti Osztályon a városházán

Bár nem voltam szemtanúja a tragikus eseménynek, azért néhány mondat erejéig szólnom kell róla, ugyanis életutam egyik soron következő fordulópontja lett.

Enyhe, hómentes decemberi reggelre ébredtünk azon a karácsony előtti pénteki napon 1997-ben. Már kora reggeltől nagy volt a forgalom a Régészeti Osztályon. A botrányba fulladt 250 éves gimnáziumi jubileum kapcsán jöttek-mentek az érintettek, Sz. Lacival egyeztettek. Én az aktuális év

végi folyó ügyeket (számlabefizetéseket) intéztem, és készültem Szegedre, pontosabban Budafokra a Törley pezsgőgyárba, ahol a feleségemnek a délutáni órákban jelen kellett lennie egy nyergesvontató rakodásánál és a piszkos anyagiak intézésénél. Indulásom előtt 11 óra tájban kettesben maradtunk Lacival. Megnyugtató, nem nehezelt rám a ma este esedékes gimnáziumi könyvbemutató kihagyása miatt, úgyis lesznek elegen a városháza dísztermében. Majd hétfőn beszámol a történetekről. Egyébként csókolgatja Nellit, és üzeni, ne hagyja magát az utóbbi időben mind jobban elszemtelenedő anyaországi partnerekkel (üzletemberekkel) szemben. Jó szerencsét kívánt az útra, azután kezet fogtunk, és én távoztam. Ekkor láttam őt utoljára.

Eredményes budapesti utunkról még az éjszaka folyamán hazajöttünk. A fiúk Szegeden maradtak, bulira készültek. Reggel 8-kor csörög a telefon. Ki az a flúgos, aki szombat „hajnalban” hív?, dűnnyögök. Mi van Lacival?, ismerem fel M. Milka, az igazgatónőnk hangját. Mi lenne? – így én. Ezek szerint te nem tudsz az esti rosszulletéről?, mondja, majd elköszönünk. Hívom a Szekeres-számot. Gyöngyi, a felesége közli, Laci az este agyvérzést kapott, elvitték Zimonyba. Azután elcsuklik a hangja. Jó egy hét múlva, december 27-én elbúcsúztunk tőle, mindörökre.

Nem lehet elmondani, mekkora űr maradt Sz. László mögött. A rengeteg tapasztalatot, az adatok tömkelegét vitte magával a sírba. Az ő tudását soha senki sem tudja már pótolni. Tiszteletére a következő évben lányával, Sz. Ágnes régésszel és P. Árpád néprajzkutató kollégánkkal elvállaltuk a Szerb Régészeti Társaság XXX. konferenciájának lebonyolítását, mely szervezetnek annak idején első alelnöke volt.

A kastély

A múlt század utolsó éveiben ismét elkapta a topolyaiakat a múzeum-építési láz. Ez alkalommal, talán okulva a korábbi évtizedek kudarcaiból, sikerrel jártak. H. Imre neves építész és helytörténet-kutató vezetésével egyidejűleg több területen folyt a munka. Új monográfiabizottság alakult a város történetének feldolgozása céljából, a régészeti időktől kezdve, 1945-tel bezárólag. Végre megkezdődött a városalapítónak is nevezhető Kray család hányatott sorsú kastélyának felújítása a jövő múzeumi intézmény részére. Hamarosan elkezdődtek az egyeztetések a Szabadkai Városi Múzeummal egy állandó kiállítás felállítását illetőleg. Természetesen a topolyaiak többsége, mind a politikusok, mind az egyéb kulturális vagy oktatási tevékenységet művelő szakemberek, önálló múzeumi intézmény megalapításában gondolkodtak, csak éppen Állam bácsival nem számol-

Terepi nyilatkozat a médiának

tak. A fővárosban székelő minisztériumi szakik egyáltalán nem nézték jó szemmel ezt a serény munkálkodást az általuk csak északi tartománynak (le)nézett területeken. Előkerült az aránytalanul szigorú műemlékvédelmi törvény, melynek egyes részei a múzeumalapítás feltételeit szabályozzák, de olyan szigorral, hogy az adott gazdasági körülmények között lehetetlen teljesíteni. Így az önálló múzeumot nem sikerült megalapítani, ám az újjávarázsolt kastély már több mint tíz éve a Szabadkai Városi Múzeum kirendeltségeként betölti az alapvető muzeológiai funkciót.

Időközben elkészült Topolya monográfiája is, amely kellő útmutatást ad mind az idősebbek, mind a jövő generációi számára. Szomorú, hogy a város elvesztette H. Imrét, hiszen áldozatos munkájának köszönhetően sikerült egy sorozatnyi álomból valóságot teremteni.

Az önálló múzeum létrehozása sem lehetetlen. A topolyaiak a jövőt illetően még sok szépet álmodhatnak. Ahhoz azonban összefogásra, egymás megbecsülésére, tiszteletére, de mindenekelőtt nagyon sok pénzre van szükség. Sokkal többre, mint amennyit annak idején a régészeti ásatások költségeinek fedezésére fordítottak.

Hova tovább?

A kaponyai ásatáson Szekeres Ágnessel 2013-ban

2008 nyarán megkezdődött a Szabadkai Városi Múzeum kiköltöztetése a városházáról. Új helyéül a város vezetősége az egykori Dömötör-házat szánta, amelyet a szabadkaiak túlnyomó többsége Minerva nyomdaként ismert, sőt ismer a mai napig, mivel az ilyen régi névberögződések köztudottan nagyon hosszú ideig, akár évtizedekig közhasználatban maradnak. Egyértelmű politikai döntésről volt szó, habár az igazi kifogást a kvázi helyszükével magyarázták. Helyesebben próbálták megegetni a néppel, mert mint később kiderült, a múzeum kiköltöztetéséből bizonyos körök szépen profitáltak. Ám mindez egyáltalán nem lett volna baj, hiszen hasonló anyagi javakkal járó, a privatizáció büvkörében lebonyolított ingatlan vásárlási vagy cserélési manővernek abban az időben se szeri, se száma nem volt. A múzeum esetében két alapvető tényezőt nem vettek figyelembe az érintettek. Egy erkölcsi és egy szakmai vonatkozásút.

Ha a politikusok és néhány művelődésügyben járatos tanácsos kicsit is előrelátó, könnyen felismerte volna a város (hely)történeti múltját bemutató ún. állandó kiállítás felszámolásával járó pótolhatatlan űr keletkezését. A százéves patinás épület eszmei tartalmához szorosan kötődik az egykoron szabad királyi városi privilégiumokat élvező és gyakorló város múltjának kellő, szakmai hozzáállással összeállított bemutatása. A Dömötör-ház belakása minderre pillanatnyilag nem ad módot. Még akkor sem, ha a nemrég elkészült tetőtér egy része alkalmassá vált különböző

kiállítások megrendezésére. A költöztetés egyértelműen visszalépést jelentett a múzeum életében. Mintha megismétlődtek volna a hatvanas évek történetei, csak éppen ellentétes előjellel. Nem történt egy tapodtnyi előrelépés sem a jövőt illetően, még ha némi jóindulattal el is fogadjuk a status quo állapotok beálltát. Mert nem szabad elfelejteni, az idők múlásával a múzeum gyűjteményei folyamatosan gyarapodnak. Napról napra gyűlik az anyag, melyet lassacskán már elhelyezni sem lehet, hát még az aktuális muzeológiai szabályok értelmében bemutatni a nagyközönség számára.

Epilógus (helyett)

Amikor a múlt év decemberében nyugállományba vonultam, igyekeztem megbeszélni önmagammal az új helyzethez való alkalmazkodást. Világos volt előttem, ez nem lesz könnyű feladat számomra. Vártam a keserű pillanatok bekövetkezését. Minden konkrétum nélkül, csak úgy mindennapi történéseként. Bevallom, álmomban sem fordult meg a fejemben az eddig közel fél évszázados szakmai tevékenységem mérlegelése. Talán épp ezért ért oly váratlanul az a két társadalmi elismerés, melyekkel az elmúlt néhány hónapban megtiszteltek. Januárban Zentán megkaptam a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség Magyar Életfa díját, majd májusban a Palicsi Helyi Közösség Orbán-napi díszülésén a Palics érdemes polgára elismerést a helytörténeti kutatások terén elért eredményekért.

Mindezt nem (ön)dicséretként hoztam fel, hanem mert őszinte köszönettel tartozom mindazoknak, akik ily módon értékelték munkámat, és úgy tekintettek rám, mint a közös, elválaszthatatlan múltunk kutatásának egyik művelőjére.